

Afrocentrisma fenomens ASV: ideju kontinuitāte mūsdienās un definēšanas problemātika

Phenomenon of Afrocentrism in USA: Continuity of Ideas Today and Problems of Definition

Roberts Saulītis, *Mg. hist.*

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte

Lomonosova iela 1a, Rīga, LV-1019

E-pasts: robertssaulitis@inbox.lv

Afrocentrisma aizsākumi ASV ir saistīti ar melnādaino sociālpolitisko un ekonomisko situāciju Dienvidu štatos un cīņu par līdztiesību 20. gs. vidū, kad uzplauka melnādaino nacionālisms. Pētījumā analizēti ASV vēsturnieku afrocentriskie darbi par afroamerikāņu vēstures sasniegumiem, afrikāņu kultūrām un panafrīkānisma idejām, pierādīta šo ideju kontinuitāte mūsdienu afrocentristu darbos, kā arī secināts, ka afrocentrismam kā alternatīvam pasaules uzskatam un kultūras ideoloģijai ir bijusi ievērojama nozīme afroamerikāņu kopienas pašapziņas celšanā un valdošās eurocentriskās vēstures interpretācijas pārvērtēšanā. Par lielāko trūkumu historiogrāfijā joprojām tiek uzskatīta nespēja skaidri definēt afrocentrisma jēdzienu.

Atslēgvārdi: afrocentrisms, etniskā vēsture, afroamerikāņi, pilsoņtiesību kustība, ideju vēsture, melnādaino nacionālisms, panafrīkānisms.

The emergence of Afrocentrism in the US historiography was entailed by social-political and economic situation of black people in Southern states and the fight for equality in the middle of the 20th century, unleashing black nationalism. The research provides analysis of the Afrocentric groundwork done in the US historiography about Afro-American past achievements, African cultures and the inherited ideas of Pan-Africanism, and demonstrates the continuity of these ideas in the modern Afrocentrist works. The research concludes that Afrocentrism as an alternative world view and cultural ideology has had a prominent significance in raising the African-American communities' self-confidence and revising the dominant Eurocentric interpretation of history. The inability to clearly define the concept of Afrocentrism is still considered to be the greatest deficiency in historiography in this regard.

Keywords: Afrocentrism, ethnic history, African-Americans, civil rights movement, history of ideas, black nationalism, Pan-Africanism.

Ievads

Amerikas Savienoto Valstu etniskās vēstures pētniecībā un akadēmiskajās aprindās nozīmīgu vietu ieņem pētījumi par melnādaino kopienu, tās kultūru, Āfrikas saknēm un vēsturi. Etniskās vēstures pētnieku vidū līdz pat mūsdienām izceļas savrupa zinātnieku grupa, kas par savas pētniecības objektu ir izvirzījusi melnādaino ASV iedzīvotāju vēsturi, antropoloģiju, kultūru un psiholoģiju, cenšoties pārvērtēt vairāk nekā simts gadu laikā iesakņojušos stereotipus par afroamerikāņiem, kurus modelējuši baltie zinātnieki. Aktivizējoties melnādaino nacionālismam¹ intelektuāļu vidū, 19. gs. beigās ASV uzplauka panafrīkānisma (*Pan-africanism*) kustība. Tā par savu galveno mērķi noteica afroamerikāņu kā kopienas pašapziņas un vienotības stiprināšanu – tās pamatā bija ideja, ka afrikāņiem gan Āfrikā, gan ārpus tās ir kopīga vēsture un liktenis. 20. gs. vidū, izvēršoties atklātai politiskai cīņai par melnādaino līdztiesību, šīs idejas daļēji pārņēma pilsoņtiesību kustības līderi, modificējot atbilstoši sociālpolitiskajai situācijai. Šis uzskatu kopums, pārņemot panafrīkānisma idejas kultūrā, filozofijā un vēsturē, ir ietekmējis socioloģijas, politoloģijas, teoloģijas, starpkultūru komunikācijas un Āfrikas vēstures izpēti ASV un tiek definēts kā afrocentrisms.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, cik lielā mērā mūsdienu amerikāņu afrocentristu darbos un idejās ir vērojama agrīno afroamerikāņu intelektuāļu un panafrīkānisma ideju kontinuitāte, kā arī izanalizēt ASV historiogrāfijā pastāvošos viedokļus par afrocentrisma kā vēstures un kultūras fenomena definīciju. Lai vispusīgi aptvertu pētāmo laika posmu, parādīta vēsturisko fenomenu un zinātnisko skolu pēctecīga attīstība un veikta historiogrāfijas skolu salīdzinoša analīze.

Pētījuma aktualitāte un nozīmīgums saistās ar to, ka melnādaino ASV iedzīvotāju diasporas vēstures pētniecība, ko veikuši afroamerikāņu pētnieki, ir kļuvusi par nozīmīgu ASV etniskās vēstures elementu. Mūsdienu Latvijas vēstures zinātnē afrocentrisma ideju būtība un afroamerikāņu vēstures attīstība ir maz pētīta², bet ASV historiogrāfijā šo pētniecības objektu analīzē ir vērojama izteikta tendenciozitāte.

Pētījuma avotu bāze ir prominentāko afroamerikāņu intelektuāļu, kopienas līderu un mūsdienu afrocentristu monogrāfijas un raksti akadēmiskos žurnālos. Analizējot avotus, jākonstatē, ka to apmērs ir praktiski neizsmeļams, tāpēc darbā analizēti tikai tie pētījumi, kuros izteiktās idejas ir sekmējušas afrocentrisko uzskatu izveidi un attīstību, kuri ir aizsākuši jaunu pētniecības diskursu vai apstrīdējuši historiogrāfijā iepriekš pastāvošos eurocentriskos kanonus. Šajā ziņā īpaši jāizceļ tādi akadēmiskie žurnāli kā "Melnādaino Pētniecības Žurnāls" (*The Journal of Black Studies*) un "Nēģeru Vēstures Žurnāls" (*The Journal of Negro History*), kuri kļuvuši par melnādaino intelektuāļu publikāciju galveno placdarmu. Ievērojamākās monogrāfijas, kuras veicinājušas pastāvošo uzskatu pārvērtēšanu un devušas zīmīgu ieguldījumu afroamerikāņu vēstures un afrocentrisma pētniecībā, sarakstījuši tādi ievērojami melnādainie intelektuāļi kā Džordžs Vašingtons Viljamss (*George Washington Williams*), Viljams Edvards Burghards Dibuā (*William Edvard Burghard DuBois*), Kārteris Gudvins Vudsons (*Carter Goodwin Wudson*) un Molefi Kete Asante (*Molefi Kete Asante*).

Afrocentriskās idejas agrīno melnādaino intelektuāļu darbos

Pēc verdzības atcelšanas ASV turpinājās melnādaino iedzīvotāju apspiešana ar tā saukto "Džima Krova" (*Jim Crow*) likumu³

izdošanu, leģitimizējot rasu segregāciju, kā rezultātā strauji kritās melnādaino iedzīvotāju sociālais stāvoklis Dienvidu štatos. Paralēli sarežģītajai melnādaino iedzīvotāju sociālpolitiskajai situācijai attīstījās jauna melnādaino elite, kas situāciju Dienvidu štatos saskatīja kā cīņu starp verdzību un brīvību. Tā bija cīņa par ASV demokrātisko ideju īstenošanu dzīvē. Par diviem galvenajiem demokrātisko pamatprincipu pilāriem melnādainie uzskatīja visiem iedzīvotājiem pieejamas publiskas izglītības sistēmas izveidi un melnādaino pagātnes sasniegumu izziņāšanu, tomēr pirms tam bija nepieciešams panākt pilntiesīgu pilsonības un līdzvērtības atzišanu no pārējās sabiedrības daļas.

Balto dienvidnieku nespēja pieņemt afroamerikāņus kā sociāli un tiesiski līdzvērtīgus sabiedrības elementus spieda melnādainos solidarizēties un apzināties sevi kā daļu no kopienas, ne Amerikas sabiedrības. Šajā laika posmā uzplauka *race pride* jeb melnādainās rases lepnuma ideja, kuras primārais mērķis bija pierādīt baltajiem līdzcilvēkiem, ka afroamerikāņi nav zemāka rase, kas nespēj iekļauties sabiedrībā.⁴ Historiogrāfijā šos centienus vēsturnieki raksturo kā izteiktu etnocentrismu.⁵

19. gs. otrajā pusē paralēli politiskajiem centieniem aktivizējās melnādaino jeb afroamerikāņu pētniecība (*Black studies, Afro-american studies*). Par spīti faktam, ka afroamerikāņi deva zīmīgu ieguldījumu ASV demokrātijas izveidē, baltie vēsturnieki šim apstāklim nepievērsa uzmanību rasistisko uzskatu dēļ, tāpēc jau no 19. gs. 70. gadiem palielinājās melnādaino intelektuāļu publikāciju skaits, kurās plaši tika izmantoti vēsturiskie, antropoloģiskie un teoloģiskie pētījumi. Nozīmīgākais šī laika domātājs bija rakstnieks un diplomāts Edvards Vilmots Blaidens (*Edward Wilmot Blyden*) – viņa idejas par melnādaino sasniegumiem pagātnē, ietekmi uz Ēģiptes civilizāciju un islāma pozitīvo iespaidu uz

Āfrikas civilizāciju nebalstījās uz zinātniskiem pierādījumiem, taču tās mudināja 20. gadsimta beigu afrocentriskos pētniekus pievērst uzmanību afroamerikāņu vēsturei un meklēt afrocentrisma elementus šī laika posma autoru darbos.⁶ E. V. Blaidens bija pirmais melnādainais intelektuālis, kurš savā darbā aprakstīja “afrikāņu nošķirto raksturu”, ar to saprotot afrikāņu īpatnējo dvēseli, mentalitāti, personību un garīgo bagātību. Tāpat kā visi šī laika posma melnādainie domātāji, arī E. V. Blaidena darbu pamatmērķis bija Āfrikas izcelsmes cilvēkos radīt lepnumu par savu rasi, atspēkot izteikumus, ka melnādainajiem piemīt zemāks intelektuālais potenciāls, un kļiedēt mītu, ka verdzībai ir bijusi audzināša funkcija. Tomēr mūsdienu historiogrāfijā E. V. Blaidena intelektuālā darbība tiek vērtēta pretrunīgi nepastāvīgo uzskatu, repatriācijas ideju un darbu propagandiskā rakstura dēļ.⁷

Pirmais vēsturiski zinātniskais melnādainā ASV intelektuāļa darbs par afroamerikāņu vēsturi tika izdots divas dekādes vēlāk – 1882. gadā. To divos sējumos izdeva politiķis, advokāts, žurnālists un vēsturnieks Dž. Vašingtons Viljamss: “Nēģeru rases vēsture Amerikā no 1619. līdz 1880. gadam: Nēģeri kā vergi, kā karavīri un kā pilsoņi” (*History of the Negro Race in America from 1619 to 1880: Negroes as Slaves; as Soldiers; and as Citizens*).⁸ Viljamsa darba nozīmīgumu apliecina fakts, ka nereti viņu dēvē par “afroamerikāņu vēstures tēvu” un melnādaino pētniecības pamatlicēju.¹⁰ Līdzīgi kā iepriekšējie melnādainie intelektuāļi, arī Dž. Vašingtons Viljamss aprakstīja afroamerikāņu pagātnes sasniegumus, tomēr darba zinātniskumu apliecina vairāk nekā divpadsmit tūkstoši izmantoto arhīvu materiālu un bagātīgs zinātniskais aparāts. Balstoties uz Hērodota darbiem, autors apgalvoja, ka senie ēģiptieši nebija melnādainie, tomēr tiem bija tumša ādas krāsa, kas ietvēra zināmu “melno

elementu”.¹¹ Grāmatas “Nēģeru rases vēsture Amerikā no 1619. līdz 1880. gadam” izdošana ieguva līdz tam laikam nepieredzētu ažiotažu un nozīmi.

Šādā sarežģītā sociālpolitiskā un tiesiskā situācijā, pastāvot “Džima Krova” likumiem, kas nodrošināja *de jure* un *de facto* segregāciju Dienvidos, izvirzījās divi jauni melnādaino kopienas līderi – Būkers Vašingtons (*Booker T. Washington*) un V. E. B. Dibuā. Lai arī abu intelektuāļu starpā radās domstarpības un diametrāli pretēji viedokļi par afroamerikāņu kopienas turpmākās attīstības pamatjautājumiem, tomēr B. T. Vašingtona un V. E. B. Dibuā debates aizsāka diskusiju, kas modelēja melnādaino intelektuālo domu ASV līdz Pirmajam pasaules karam un kļuva par pamatu turpmākai afroamerikāņu kultūras, psiholoģijas un vēstures pētniecībai. Vašingtons uzskatīja, ka melnādaino kopienai trūkst līderu – “rūpniecības vadītāju” (*Captains of Industry*)¹², taču V. E. B. Dibuā elite bija “talantīgais desmitnieks” (*The Talented Tenth*) – melnādainie, kas ir ieguvuši augstāko izglītību un kļuvuši par grupu līderiem, viņiem vajadzētu atgriezties dzimtajā kopienā, lai strādātu par pedagogiem un izglītotu atlikušo sabiedrības daļu, vadītu tās intelektuālo domu un sociālās kustības. Neņemot vērā domstarpības, abu autoru intelektuālās debates deva pozitīvu grūdienu afroamerikāņu izglītības veicināšanai, jo divdesmit gadu laikā, no 1890. līdz 1910. gadam, analfabētu skaits afroamerikāņu vidū bija samazinājies no 81% līdz 39%¹³, bet laika posmā no 1900. līdz 1910. gadam augstākajās izglītības iestādēs studējošo melnādaino skaits divkāršojās.¹⁴

Tieši afroamerikāņu kopienas līdera V. E. B. Dibuā darbos paustās idejas, ka melnādainajiem nepieciešams sevi apzināties ne tikai kā ASV pilsoņus, bet arī kā senas, augsti attīstītas Āfrikas kultūras pēcnācējus, ļāva izveidoties jauna veida identitātei “jaunais nēģeris” (*New Negro*).

Lai arī “jaunā nēģera” tipāžu apraksti atšķirās, tomēr, kā uzskata vēsturnieks Augusts Meiers (*August Meyer*), tos vienoja pašlepnums, izglītība, turība, lepnums par rasi, neatkarība un cīņas griba, pieprasot pilsonisko līdztiesību. Arī pastiprināta interese par Āfrikas vēsturi bija daļa no melnādaino solidarizēšanās un identitātes veidošanas koncepcijas. Piemēram, V. E. B. Dibuā apgalvoja, ka reliģiskie rituāli, ģimenes modelis, bērnu un kāzu tradīcijas, ekonomiskās sadarbības principi un melnādaino mākslinieku talants ir Āfrikai raksturīgo pazīmju palieku atspoguļojums afroamerikāņu kopienā.¹⁵

Savas intelektuālās karjeras augstākajā punktā V. E. B. Dibuā attīstīja panafrīkānisma ideju – visas pasaules melnādaino iedzīvotāju vienotības pamatdomu, kas balstījās uz pārliecību, ka afrikāņiem gan kontinentā, gan diasporā ir ne tikai kopīga vēsture, bet arī vienots liktenis.¹⁶ Ne velti tieši V. E. B. Dibuā mēdz dēvēt par “panafrikānisma intelektuālo tēvu”.¹⁷

Situācijā, kad, transformējoties afroamerikāņu elitei, pastiprinājās Āfrikas vēstures elementu izpēte un specializētas, melnādainajiem skolēniem piemērotas izglītības sistēmas izveide, līdzās V. E. B. Dibuā kā afroamerikāņu kopienas līderis izcēlās arī K. G. Vudsons, kura galvenais devums afrocentrisko uzskatu izpētē ir saistāms ar melnādainajiem nepiemērotas izglītības pārvērtēšanu. Par “nēģeru izglītības tēvu”¹⁸ dēvētā K. G. Vudsona veikto pētījumu pamatā bija pārliecība, ka ASV publiskā izglītības sistēma ir izslēgusi no mācību programmām afroamerikāņu kultūras un tradīciju pētniecību, to vietā pasniedzot Eiropas civilizāciju sasniegumus. Atsaucoties uz K. G. Vudsona fundamentālo darbu “Nēģeru kļūdainā izglītība” (*The Mis-education of Negro*), mūdienu afrocentristi uzsver, ka “kļūdainās izglītības” psiholoģiskā un ideoloģiskā ietekme ir veicinājusi balto amerikāņu rasisisko pārkumu izglītības iestādēs.¹⁹ 21. gs.

ievērojamākais afrocentrists M. K. Asante, atsaucoties uz K. G. Vudsona darbiem, norāda, ka viņa aktivitātes “*devušas impulsu afrocentriskās vēstures pieejas attīstībai un vairāki principi, kas sekmējuši afrocentrisko ideju izveidi izglītībā, pirmoreiz lasāmi Vudsona darbos*”.²⁰

20. gs. 40. gados aktualizējās afrikānismu analīze – tie ir tādi ārpus Āfrikas atklāti kultūras elementi, kuru saknes meklējamas Āfrikā. Šajā pētniecības laukā lielāko ieguldījumu ir sniedzis ebreju izcelsmes antropologs Melvils Herskovits (*Melville Herskovits*), iezīmējot afroamerikāņu pētniecības starpdisciplināro raksturu. 1941. gadā izdotajā monumentālajā darbā “Mīts par nēģeru pagātņi” (*The Myth of the Negro Past*) M. Herskovits pirmais identificēja afrikānismu klātbūtni Dienvidamerikā un Ziemeļamerikā, afroamerikāņu kultūru raksturojot kā Āfrikas un Eiropas tradīciju sintēzi. Savos darbos autors pierādīja Āfrikas kultūru elementu pārmantojamību ne tikai afroamerikāņu kultūrā, bet arī balto amerikāņu sabiedrībā – mūzikā, Dienvidu štatu iedzīvotāju runas izloksnē, kulinārijā un reliģiskajos rituālos.

Laika posmā no verdzības atcelšanas līdz Otrajam pasaules karam afroamerikāņu intelektuālajā domā tika likti pamati melnādaino vēstures un izglītības pārvērtēšanai, kas cieši saistīti ar kopienas smago sociālpolitisko stāvokli sabiedrībā.

Afroamerikāņu pētniecības un pilsoņtiesību kustības nozīme afrocentrisko ideju attīstībā

Otrais pasaules karš un ASV dalība tajā ieviesa pārmaiņas ne tikai pasaules politiskajā situācijā, bet arī ASV iekšpolitikā, fundamentāli pārveidojot starprasu attiecības un amerikāņu sabiedrību gan Ziemeļos, gan it īpaši Dienvidos. Militārā konflikta radītās ideoloģiskās pretrunas pastiprināti

motivēja afroamerikāņu kopienu iesaistīties protesta akcijās, jo, riskējot ar savu dzīvību demokrātijas vārdā, viņi uzskatīja, ka ir pelnījuši baudīt ciņas augļus savā dzimtenē. Rasisms un demokrātija kļuva par diviem nesavienojamiem jēdzieniem, un melnādainie līderi apzinājās, ka balto amerikāņu attieksme pret afroamerikāņiem var aizkavēt ASV ceļā uz lielvaras statusu un neļaut atrast sabiedrotos starp jaunizveidotajām Āfrikas valstīm.²¹ Iekšpolitiski “Džima Krova” likumu atstātais negatīvais psiholoģiskais iespaids, afroamerikāņu ekonomiskā ekspluatēšana, protesta literatūras radīšana un linčošana veicināja solidaritāti afroamerikāņu vidū, sekmēja pilsoņtiesību kustības protestu masveida raksturu un jauniešu pakāpenisku radikalizēšanos.²²

Pēc Otrā pasaules kara par afroamerikāņu kopienas līderi izvirzījās Džons Houps Frenklins (*John Hope Franklin*), kura 1947. gadā izdots darbs “No verdzības uz brīvību” (*From Slavery to Freedom*) tiek dēvēts par “Melnādaino vēstures Biblii”.²³ Dž. H. Frenklins bija “jaunā nēģeru” tipa produkts un savos darbos slavēja priekšgājēju – B. T. Vašingtona, V. E. B. Dibūa un K. G. Vudsona – devumu afroamerikāņu vēstures un kopienas izpētē, kā arī solidaritātes un rases lepnuma veicināšanā.

Iekšpolitisko situāciju ASV fundamentāli izmainīja nevis akademiķu centieni padziļināt Āfrikas un afroamerikāņu izpēti, bet ciņa politikajā sfērā – Rouzas Pārksas (*Rosa Parks*) incidents, tam sekojošais afroamerikāņu sabiedriskā transporta boikots un Nacionālās apvienības krāsaino cilvēku attīstībai (*National Association for the Advancement of Colored People*) aktivitātes, ieskaitot slaveno tiesas prāvu “Brauns pret Topekas izglītības pārvaldi” (*Brown vs. Topeka Board of Education*), kas deva nepieciešamo psiholoģisko impulsu un juridisko pamatu sagraut doktrīnu “nošķirti, bet līdztiesīgi”.²⁴ Mērenu nevardarbīgu pretošanos rasu segregācijai ASV piedāvāja jaunais

pilsoņtiesību kustības līderis, baptistu mācītājs Martins Luters Kings Jr. (*Martin Luther King Jr.*), bet radikālo spārnu pārstāvēja aktivists, bijušais ieslodzītais, "Islāma nācijas"²⁵ (*Nation of Islam*) biedrs Malkolms Litls (*Malcolm Little*), kurš pēc iestāšanās organizācijā pieņēma pseidonīmu Malkolms X (*Malcolm X*). Kā savā autobiogrāfijā norāda vēlākais pilsoņtiesību aktivists, X simbolizēja viņa nezināmo afrikānisko izcelsmi.²⁶

Tieši Malkolma X paustā retorika saistībā ar melnādaino cīņu par pilsoņtiesībām visvairāk ir ietekmējusi mūsdienu afrocentristu uzskatus. Viņa kareivīgā nostāja pret balto amerikāņu pārākumu un harismātiskās oratora spējas, argumentējot par labu afroamerikāņu vēstures sasniegumiem un kultūrai, kā arī rasisma atstātajām negatīvajām psiholoģiskajām sekām, piesaistīja jaunus aktivistus cīņai par līdztiesību.²⁷ Malkolms aicināja pārvērtēt tradicionālo afroamerikāņu vēstures interpretāciju, popularizējot ideju identificēties ar Āfriku, tādā veidā veicinot panafrikānisma ideju kontinuitāti.²⁸ Ietekmējoties no Markusa Gārvija (*Marcus Garvey*) nacionālisma idejām, Malkolms popularizēja termina "afrikānis" lietošanu un aicināja lepoties ar Āfrikas saknēm, par spīti tam, ka līdz 20. gs. vidum šim terminam bija negatīva nokrāsa. Pēc mūsdienu ievērojamākā afrocentrista M. K. Asantes domām, "Islāma nācijas" līdera idejas bija pamatā kultūras nacionālisma uzplaukumam afroamerikāņu vidū.²⁹

Redzot, ka diskriminācijas atcelšana un balto iedzīvotāju attieksmes maiņa noris pakāpeniski, afroamerikāņu jauniešu un nacionāli noskaņoto organizāciju vidū bija vērojama strauja radikalizēšanās.³⁰ Apsīkstot politiskajai cīņai 60. gadu beigās, ko veicināja abu iepriekš minēto afroamerikāņu līderu pārgrābta nāve, melnādaino nacionālisma retorika uzplauka kultūras un akadēmiskajā dzīvē. Jauna mākslinieku

paaudze radīja literatūras, tēlotājmākslas un mūzikas darbus, kuros cildināja melnādainos, aicināja tos godināt savas Āfrikas saknes un afrikāņu kultūru atstāto mantojumu, kā arī piederību pie negroīdās rases uzskatīt nevis par kauna, bet skaistuma simbolu.³¹ Akadēmiskajā vidē radikālie studenti sāka pieprasīt jauno ideju integrēšanu augstākās izglītības iestādēs. Abas grupas vienoja kopīgs mērķis – radīt darbus un popularizēt idejas, kuros atšķirībā no pastāvošā eurocentriskā skatpunkta tiktu piedāvāts afrocentrisks redzējums, izvirzot Āfriku pasaules vēstures centrā. Afrikāņu pagātnes sasniegumiem gan kontinentā, gan ārpus tā bija jākļūst par jauno radikālo ideju katalizatoru.

Afrocentrisma definēšanas problemātika

20. gs. 70. gadu sākumā popularitāti afroamerikāņu studentu un aktivistu vidū saglabāja melnādaino nacionālisma idejas. To, ka konservatīvā ASV sabiedrības daļa pārvērtēja kulturālos aizspriedumus, un izmaiņas dzimumu savstarpējās lomās izmantoja arī afroamerikāņi, kuri feministu kustību saistīja ar afrikāņu ģimeņu maternālo raksturu un "Āfrikas mātes" kā simbola popularizēšanu. Līdz 20. gs. 70. gadiem autori, kas apgalvoja, ka to darbi ir modelēti pēc afrocentriskā pasaules uzskata, nebija definējuši afrocentrismu, trūka arī izstrādātas struktūras, metodoloģijas un darbu pētišanas pamatprincipu. Šie nepieciešamie elementi afroamerikāņu pētniecībā tika pārņemti no senegāliešu vēsturnieka Čeika Antas Diopa (*Cheikh Anta Diop*), kurš afrocentrismu definēja jau 20. gs. vidū. Č. A. Diops visa mūža garumā izstrādāja savu ideju konceptu, un viņa tēzes iespējams apkopot pāris teikumos: cilvēces bioloģiskās saknes un civilizāciju aizsākumi meklējami Āfrikā. Senās Eģiptes

civilizācijas attīstībā.⁴² Stīvens Hovs (*Stephen Howe*) darbā “Afrocentrism” ir centies definēt afrocentrismu tā plašākajā formā, proti, afrocentrismā tiek uzsvērts, ka visiem melnādainajiem ir kopīgas afrikāņu saknes, kas veicina lepnumu par rasi un interesi par afrikāņu vēsturi un kultūru, kā arī tam raksturīga ticība, ka kļūdainie eurocentriskie vērtējumi ir sagrozījuši un bloķējuši izpratni par afrikāņu vēsturi un kultūru.⁴³ Turpretī sociologs Roberts Vašingtons (*Robert Washington*) afrocentristu darbus saista ar nošķirtas kultūras ideoloģijas veidošanu.⁴⁴

Pēc iepazīšanās ar afrocentristu formulēto afrocentrisma definīciju, jāsecina, ka afrikāņu kultūra un tai raksturīgo elementu kopums, kurā ietilpst vēsture, lingvistika, reliģiskie uzskati, sabiedrības un kopienas organizētība, melnādaino spēju un atziņu kopums, ir pētniecības centrālais objekts.⁴⁵ Autoru zinātniski tendenciozie pētījumu rezultāti liecina par afrocentrisma ideoloģisko raksturu – tā ir afrikāņu uzskatu sistēma, kas nepieciešama, lai stiprinātu etniskās kopienas intereses. Līdz ar to afrocentrisms atbilst kultūras ideoloģijas raksturojumam, kas ir pamatā vienotai afrikāņu uzskatu sistēmai.

Afrocentrisko ideju kontinuitāte mūsdienu afrocentristu darbos

ASV historiogrāfijā līdz mūsdienām joprojām raisās diskusijas par afrocentrisma kā akadēmiskas disciplīnas idejiskajiem pamatiem. Vairāki autori savos darbos ir nolieguši 19./20. gs. afroamerikāņu intelektuāļu pausto uzskatu kontinuitāti afrocentristu pētījumos, piemēram, sociologs R. Vašingtons uzskata, ka par afrocentrisma pirmsākumiem var runāt tikai ar 20. gs. 80. gadiem, kad ASV universitātēs radās un attīstījās melnādaino pētniecības departamenti, kas veicināja afrocentrisko ideju integrēšanu mācību programmās.

Lai arī vairākus afrocentrisma aspektus ir iespējams sasaistīt ar V. E. B. Dibuā panafrikānisma idejām un antropologa M. Herškovita pētījumiem par afrikānismiem ASV kultūrā, tomēr R. Vašingtons uzskata, ka būtu kļūdaini skatīt afrocentrismu kā šo ideju sintēzes produktu vai mūsdienām pielāgotu uzskatu kopiju. Tomēr nenoliedzama ir šo ideju ietekme afrocentrisma kā idejiska strāvojuma modelēšanā.⁴⁶ Ideju pārmantošanu noliedz arī M. Beja, atšķirību no agrīno autoru darbiem saskatot “afrocentrisko metožu trūkumā”.⁴⁷ Par būtisku atšķirību M. Beja uzskata mūsdienu afrocentristu tiekšanos pēc idealizētas Āfrikas pagātnes, kas nav raksturīgi nevienam agrīnajam autoram.⁴⁸

Lai arī daļa afrocentrisma kritiķu un apskatnieku noliedz ideju kontinuitāti mūsdienu afrocentristu darbos, tomēr idejiskā saistība ir acīmredzama. Nevar noliegt, ka daudzi agrīno afroamerikāņu akademiķu uzskati ir transformēti vai pielāgoti vēsturiskajai realitātei, tomēr afrocentrisko ideju pamats ASV historiogrāfijā tika ielikts jau 19. gs. beigās. Jau ar pirmajiem afroamerikāņu intelektuāļu darbiem (E. Blaidens, Dž. Vašingtons Viljamss) afroamerikāņu pētniecībā tika popularizētas panafrikānisma idejas, ka visiem melnādainajiem gan Āfrikā, gan diasporā ir vienota pagātne, kultūra un kopīgi senči, un tās tieši ir pārņēmuši mūsdienu afrocentristi. Par panafrikānisma ideju galveno atbalstītāju 20. gs. kļuva ievērojamais akademiķis V. E. B. Dibuā, iestājoties pret afroamerikāņu pilnīgu integrāciju sabiedrībā un diskrimināciju no balto puses. Kā uzskata M. K. Asante, tieši šī ievērojamā panafrikānista darbi ir pamatā mūsdienu afrocentrisma ideoloģijai. V. E. B. Dibuā attīstītā “talantīgā desmitnieka” koncepcija bija paraugs turpmāko afroamerikāņu intelektuāļu izglītošanai un veicināja melnādainās kopienas saliedētību.⁴⁹ Tomēr V. E. B. Dibuā nav iespējams uzskatīt par afrocentristu, jo viņa analīze

un izmantotā metodoloģija bija izteikti eurocentriska – tas saistīts ar viņa studijām Hārvardā.

Liekot pamatus afrocentrisma idejām izglītības iestāžu mācību programmās, visplašāk mūsdienu afrocentristi ir pārņēmuši K. G. Vudsona idejas par specializētas izglītības nepieciešamību afroamerikāņiem, lai izvairītos no melnādaino audzēkņu emocionālas un psiholoģiskas degradēšanas, – tās paustas 1933. gadā izdotajā Vudsona darbā “Nēģeru kļūdainā izglītība”. Vudsonu un mūsdienu afrocentristus vieno centieni meklēt alternatīvu veidu, kā skolēniem mācīt afroamerikāņu vēsturi un kultūru, sniedzot pretsparu balto pārākuma ideoloģijai.

Tā kā mūsdienu afrocentristi uzskata, ka šī vēsturiskā fenomena pamatā ir kultūra, tad nepieciešams izcelt baltā antropologa M. Herskovita nopelnus afroamerikāņu kultūras popularizēšanā un panafrikānisma idejiskā pamatojuma izveidē. M. Herskovita pētījumi par afrikānismu klātbūtni gan afroamerikāņu, gan balto amerikāņu kultūrā ļāva melnādainajiem intelektuāļiem 20. gs. vidū pārvērtēt verdzības nospiedošo ietekmi uz afroamerikāņu kultūru. Herskovits ne tikai lika pamatus panafrikānisma ideju popularizēšanā ASV akadēmiskajā vidē, bet arī iestājās par vienotas afrikāņu kultūras esamību, ko mūsdienās postulē afrocentristi, atsaucoties uz seno nūbiešu un ēģiptiešu civilizācijām.

Agrīno afroamerikāņu intelektuāļu idejas afrocentrisma filozofijā tika pieņemtas bez modificēšanas, taču, sākot ar 20. gs. vidu, turpmāko akademiķu un intelektuāļu idejas tika transformētas un pielāgotas vēsturiskajai realitātei. M. L. Kinga Jr. pārliecība par pilnīgas afroamerikāņu kopienas integrāciju amerikāņu sabiedrībā tika noraidīta jau “Melnā spēka” darbības laikā, tāpēc afrocentristi no M. L. Kinga nav pārņēmuši nevienu elementu. Atšķirīga

situācija izveidojusies saistībā ar “Islāma nācijas” lideri Malkolmu X – viņa runās plaši izskanēja panafrikānisma un melnādaino nacionālisma idejas apvienojumā ar afrikāņu kultūras popularizēšanu. Afroamerikāņu lideris noraidīja eurocentriskās idejas un aicināja melnādainos atbrīvoties no balto ideoloģiskajiem uzskatiem. Malkolma X aicinājums pretoties apspiešanai un cīnīties par līdztiesību sabiedrībā “ar visiem iespējamiem līdzekļiem” sekmēja atbrīvošanos no mentālās verdzības paliekām afroamerikāņu apziņā un iekšējām šaubām par savu vienlīdzību. Atsakoties no eurocentriskiem uzskatiem, Malkolms uzskatīja, ka afroamerikāņu pagātnes sasniegumu izvērtēšanā nepieciešams afrocentrisks skatpunkts.

Tā kā idejiskās vadlīnijas tika pārņemtas no afroamerikāņu intelektuāļiem un antropologa M. Herskovita pētījumiem, afrocentrismam trūka izstrādātas metodoloģijas un ideoloģiskās iestrādes – tās pirmoreiz definētas M. Karengas pētījumos. M. Karengas nopelnus afrocentrisma izveidē saistās ar ideoloģijas *Kawaida* izstrādi un afrocentriskā skatpunkta teorētisko pamatu noformulēšanu. Iedvesmojusies no Malkolma X, M. Karenga aicināja afroamerikāņus meklēt afrikānismus un piekopt afrikāņu tradīcijas ģērbšanās stilā, uzvedībā un attieksmē pret sevi un apkārtējo pasauli, balstoties uz *Kawaida* pamatiem. Kā norāda M. K. Asante, viens no afrocentrisma balstiem – *Kawaida* – ir afroamerikāņu kultūras ideoloģijas augstākā attīstības pakāpe.⁵⁰ M. Karengas un M. K. Asantes galvenais nopelnus ir afrocentrisma kā akadēmiskas disciplīnas izveide afroamerikāņu pētniecības departamentos ASV koledžās un universitātēs, kā arī afrocentrisko uzskatu integrēšana valsts finansēto skolu mācību programmās, piedāvājot alternatīvu skatījumu ne tikai uz antīko, bet arī moderno kultūru līdzāspastāvēšanu.

Secinājumi

Pateicoties mūsdienu afrocentristu unikālajiem pētījumiem par afrikāņu kultūrām un Āfrikas civilizācijām, etniskās vēstures pētniecība ASV historiogrāfijā ieņem ievērojamu vietu, pētnieki ignorē tradicionālos zinātnes sasniegumus un apšaubā Eiropas vēstures un civilizācijas neadekvāti lielo nozīmi pasaules vēstures kontekstā.

Afrocentrisko ideju rašanās ASV 19. gs. beigās vistiešākajā mērā bija saistīta ar afroamerikāņu sociālpolitisko un tiesisko stāvokli Dienvidu štatos, kur dzīvoja vairākums melnādaino. Apspiestība, atklāts rasisms, fiziska un emocionāla vardarbība, kā arī nošķirtu sabiedrisko iestāžu pastāvēšana mudināja kopienas līderus sākt politisku cīņu, lai iegūtu līdztiesību, bet izglītotie afroamerikāņi ar akadēmisku pētījumu palīdzību centās pierādīt melnādaino ieguldījumu ASV neatkarības nostiprināšanā un izcelt afroamerikāņu pagātnes sasniegumus. 19./20. gs. mijā, aizsākoties afroamerikāņu pētniecībai, agrīnie intelektuāļi iestājās par to, ka jāizzina afrikāņu radošā un praktiskā domāšana, izturēšanās, kultūras un zinātnes sasniegumi, mentalitāte un unikālā pasaules uztvere. Viņi lielu uzmanību pievērša terminoloģijai, aicinot lietot apzīmējumu "afrikānis", lai izceltu kopienas vēsturisko vienotību ar Āfrikas kontinentu. E. V. Blaidena un citu agrīno akadēmiķu darbos tika izcelta Āfriku apdzīvojušo seno civilizāciju vēsturiskā nozīmība, kas veicināja panafrikānisma ideju popularizēšanu. Uzsverot kultūras centrālo lomu, par afrocentristu darbu zinātnisko un metodisko pamatu ir padarīti antropologa M. Herskovita pētījumi par atšķirīgajām afrikāņu kultūrām un afrikānismu klātbūtni Dienvidos.

20. gs. vidū aktivizējās pilsoņtiesību kustība, kas fundamentāli izmainīja starprasu attiecības ASV un afroamerikāņu stāvokli sabiedrībā. Attīstoties jaunai sociālpolitiskajai situācijai, melnādainie

līderi – M. L. Kings un Malkolms X – pārņēma iepriekšējo līderu idejiskās pamatlīnijas un, pielāgojot tās vēsturiskajai realitātei, sekmēja afroamerikāņu kopienas solidaritāti un pašlepnumu.

Turpmākajās divās desmitgadēs, pateicoties pētniecības departamentu izveidei un akadēmisko žurnālu izdošanai, tika aktīvi izdoti afrocentriski darbi. Par galveno trūkumu līdz 20. gs. 80. gadiem tika uzskatīta afrocentrisma metodoloģijas, terminoloģijas un pētniecības struktūras neesamība, tāpēc 80. gadu sākumā M. K. Asante darbā "Afrocentriskums" trūkstošos elementus padziļināti aprakstīja no afrocentriskā skatpunkta. Tieši M. K. Asante arī uzskatāms par mūsdienu afrocentrisma pamatlicēju. Viņš savos darbos ietekmējies no V. E. B. Dibūā, M. Herskovita, Malkolma X un M. Karengas idejām, izstrādājot afrocentrisko teoriju, kurā galvenā nozīme piešķirta afrikāņu mentalitātes, kultūras, filozofijas un pasaules uzskata jautājumiem. Historiogrāfijā afrocentrisms definēts kā idejisks strāvojums, ideoloģija, uzskatu sistēma, mācība, alternatīvs paņēmiens, kā pētīt melnādaino vēsturi, vai pretstats ASV historiogrāfijā pastāvošajam eurocentrisma un rasismam, tomēr pētījumu saturs liecina par atbilstību kultūras ideoloģijai.

Tā kā historiogrāfijas pētījumos trūkst afrocentrisma idejiskās bāzes analīzes un nav pamatota uzskatu kontinuitāte, šajā pētījumā pierādīts, ka mūsdienu afrocentristu darbu idejisko pamatu veido agrīno afroamerikāņu intelektuāļu, panafrikānisma ideju popularizētāju, pilsoņtiesību kustības līderu un radikālo melnādaino akadēmiķu atziņas. Lai arī ideju kontinuitāte ir notikusi, transformējot, sintezējot un pielāgojot idejas vēsturiskajai realitātei, to izpētes pamats ir palicis nemainīgs. Par nozīmīgiem trūkumiem afrocentrisma ideoloģijā joprojām var uzskatīt vienotas terminoloģijas trūkumu, kas sekmētu auglīgu polemiku afrocentristu un to kritiķu starpā.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Historiogrāfijā melnādaino nacionālisms tiek raksturots kā sociāla un politiska kustība, kas propagandē afroamerikāņu vienotības un solidaritātes idejas.
- ² Afroamerikāņu pētniecībai Latvijas akadēmiskajā pētniecībā veltīti tikai daži pētījumi, saturiski tuvākais: LILITA ZEMĪTE. Afroamerikāņu vēstures literatūra: pavērsiens mūsdienu Amerikas Savienoto Valstu historiogrāfijā. In: Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki 74/75, 2009, Nr. 2/3, 100.–105. lpp.
- ³ Džima Krova likumi tika ieviesti pēc Dienvidu štatu rekonstrukcijas posma, kas *de jure* iedibināja rasu segregāciju likumus skolās, sabiedriskajā transportā un citās publiskajās institūcijās, kā arī ierobežoja balsstiesības. Situāciju pastiprināja arī Augstākās tiesas 1896. gada lēmums lietā “Plesijs pret Fergusonu” (*Plessy vs. Ferguson*), pieņemot “nošķirti, bet līdztiesīgi” (*separate but equal*) doktrīnu.
- ⁴ AUGUST A. MEIER. Negro Thought in America 1880–1915. B.v. 1963, p. 51.
- ⁵ Ibidem, p. 13.
- ⁶ APOLLON DAVIDSON. Pax Africana: Kontinent i diaspora v poiskah sebja. Moskva 2009, s. 16.
- ⁷ Sikāk sk.: VIERA PAWLIKOVA-VILHANOVA. The African Personality or the Dilemma of the Other and the Self in the Philosophy of Edward W. Blyden, 1832–1912. In: Asian and African Studies 7, 1998, Nr. 2, pp. 162–175, here p. 166; BENYAMIN NEUBERGER. Early African Nationalism, Judaism and Zionism: Edward Wilmot Blyden. In: Jewish Social Studies 47, 1985, Nr. 2, pp. 151–166.
- ⁸ DICKSON D. BRUCE. The Ironic Conception of American History: The Early Black Historians, 1883–1915. In: The Journal of Negro History 69, 1984, Nr. 2, pp. 53–62, here p. 54.
- ⁹ The JBHE Foundation, Inc. The Forgotten Pioneer of African-American History. In: The Journal of Blacks in Higher Education 1998, Nr. 18, pp. 88–101, here p. 93.
- ¹⁰ STEPHEN HOWE. Afrocentrism: Mythical Pasts and Imagined Homes. New York 1999, p. 56.
- ¹¹ Ibidem, p. 40.
- ¹² MEIER, Negro Thought in America 1880–1915, p. 104.
- ¹³ ROBIN D. KELLEY, EARL LEWIS (eds.). A History of African Americans: Vol. 2. Oxford 2005, p. 81.
- ¹⁴ MEIER, Negro Thought in America 1880–1915, p. 207.
- ¹⁵ WILLIAM E. B. DUBOIS. The Negro. New York 1915, p. 111.
- ¹⁶ GREG WIGGAN. Afrocentricity and the Black Intellectual Tradition and Education: Carter G. Woodson, W. E. B. Dubois, and E. Franklin Frazier. In: The Journal of Pan African Studies 3, 2010, Nr. 9, pp. 128–149, here p. 134.
- ¹⁷ DANIEL WALDEN. Dubois’ Pan-Africanism, a Reconsideration. In: Negro American Literature Forum 8, 1974, Nr. 4, pp. 260–262, here p. 262.
- ¹⁸ DAVID LEVINE. Carter G. Woodson and the Afrocentrists: Common Foes of Mis-education. In: High School Journal 84, 2000, Nr. 1, pp. 5–13, here p. 5.
- ¹⁹ Ibidem, p. 9.
- ²⁰ MOLEFI K. ASANTE. The Afrocentric Idea in Education. In: Journal of Negro Education 60, 1991, Nr. 2, pp. 170–180, here p. 173.
- ²¹ ALDON D. MORRIS. A Retrospective on the Civil Rights Movement: Political and Intellectual Landmarks. In: Annual Review of Sociology 1999, Nr. 25, p. 522.
- ²² Ibidem, pp. 517–539, 518–523.
- ²³ DARLENE C. HINE. John Hope Franklin and Black History in Transition. In: The Journal of African American History 94, 1994, Nr. 3, pp. 354–361, here p. 359.
- ²⁴ MUALANA KARENGA. Introduction to Black Studies. Los Angeles 2010, p. 186.

- ²⁵ Organizācija "Islāma nācija" sludināja melnādaino rases pārākuma ideju apvienojumā ar ortodoksālā islāma elementiem, balstoties uz melnādaino kristīgo organizāciju struktūru.
- ²⁶ MOLEFI K. ASANTE. *Malcolm X as Cultural Hero & Other Afrocentric Essays*. Trenton 1993, p. 26.
- ²⁷ KELLEY, LEWIS, *A History of African Americans*, pp. 200, 240.
- ²⁸ ROBERT L. HARRIS. *Coming of Age: The Transformation of African-American Historiography*. In: *The Journal of Negro History* 67, 1982, Nr. 2, p. 108.
- ²⁹ ASANTE, *Malcolm X as Cultural Hero & Other Afrocentric Essays*, pp. 107–121, here pp. 25–29.
- ³⁰ STEVEN F. LAWSON, CHARLES PAYNE. *Debating the Civil Rights Movement, 1945–1968*. Lanham 2006, pp. 144–145.
- ³¹ 60. gadu otrajā pusē afroamerikāņu vidū tika popularizēta frāze "melns ir skaists" (*black is beautiful*), uzsverot, ka negroīdās rases piekoptā kultūra un fiziskās pazīmes (tumša ādas krāsa, tipiski sejas vaibsti un sprogaini mati) ir skaistas un līdzvērtīgas ar baltajiem amerikāņiem. Pēc aktivistu domām, melnādaino zemajai pašapziņai bija negatīva ietekme uz cilvēku psihi, tas palīdzēja plaukt internalizētam rasismam.
- ³² HOWE, *Afrocentrism: Mythical Pasts and Imagined Homes*, pp. 165–166.
- ³³ WILSON J. MOSES. *Afrotopia: The Roots of African American Popular History*. Cambridge 1998, p. 2.
- ³⁴ MOLEFI K. ASANTE. *Afrocentricity: The Theory of Social Change*. Chicago 2003, pp. v, 2, 3.
- ³⁵ Darbā "Afrocentriskums" Asante piedāvā uz afrocentriskajiem uzskatiem un vērtībām balstītu mācību "Njia: Ceļš" (*Njia: The Way*), kuru, pēc autora domām, nevajadzētu interpretēt kā reliģiju, bet kā kolektīvu afrikāņu pieredzi. Sīkāk sk.: ASANTE, *Afrocentricity: The Theory of Social Change*, pp. 1, 137–148.
- ³⁶ Karengas izstrādātās filozofijas pirmsākumi meklējami melnādaino nacionālisma uzplaukuma periodā 20. gs. 60. gados, kad tika definēti septiņi afrikāņu apziņas pamatprincipi: brīvība, taisnīgums, ciņa, pašnoteikšanās, vienotība, kopiena un "melns spēks". Filozofijas pamatā ir afrikāņu kultūra. Karenga nodala sešas kultūras izpausmes sfēras: vēsture, reliģija (garīgums un ētika), sociālā struktūra, ekonomiskā struktūra, radošums (māksla, mūzika un literatūra) un etnoss. Visu elementu mērķis ir sasniegt kolektīvu pašapziņu. Sīkāk sk.: KARENGA, *Introduction to Black Studies*, pp. 314–317.
- ³⁷ Asante, atsaucoties uz Seno Ēģipti, izmanto terminu *Kemet*, kas ēģiptiešu valodā nozīmē "melnā zeme", tādā veidā asociējot Ēģiptes civilizāciju ar melnādainās rases elementu klātbūtni; MIA BAY. *The Historical Origins of Afrocentrism*. In: *Amerikanstudien/American Studies* 45, 2000, Nr. 4, pp. 501–512, here pp. 503–504.
- ³⁸ ASANTE, *Afrocentricity: The Theory of Social Change*, p. 4.
- ³⁹ ASANTE. *Kemet, Afrocentricity and Knowledge*. New Jersey 1990, p. 9.
- ⁴⁰ AMA MAZAMA. *The Afrocentric Paradigm: Contours and Definitions*. In: *Journal of Black Studies* 31, 2001, Nr. 4, pp. 387–405, here p. 389.
- ⁴¹ MOSES, *Afrotopia: The Roots of African American Popular History*, p. 226.
- ⁴² CAINE H. FELDER. *Afrocentrism, the Bible, and the Politics of Difference*. In: *The Princeton Seminary Bulletin* 15, 1994, Nr. 2, pp. 45–56, here p. 47.
- ⁴³ HOWE, *Afrocentrism: Mythical Pasts and Imagined Homes*, p. 1.
- ⁴⁴ ROBERT WASHINGTON. *The Civil Rights Movement after Three Decades*. In: *International Journal of Politics, Culture, and Society* 7, 1993, Nr. 2, pp. 259–285, here p. 263.
- ⁴⁵ ROBERTS SAULĪTIS. *Verdzības modelis Dienvidu štatos un tā vērtējums ASV historiogrāfijā*. Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Rīga 2013, 51. lpp.
- ⁴⁶ WASHINGTON, *The Civil Rights Movement after Three Decades*, p. 262.
- ⁴⁷ BAY, *The Historical Origins of Afrocentrism*, p. 506.

⁴⁸ BAY, *The Historical Origins of Afrocentrism*, p. 509.

⁴⁹ ASANTE, *Malcolm X as Cultural Hero & Other Afrocentric Essays*, p. 18.

⁵⁰ ASANTE, *Afrocentricity: The Theory of Social Change*, pp. 28–29.

SUMMARY

The article is devoted to the US ethnic history section, which focuses on African-American history and the research social problems. Its purpose is to analyse Afrocentrism as a historical and cultural phenomenon, its importance in the research of African-American history and culture, and the identity-making of community. To reveal this complex phenomenon, this research concentrates on two of its facets – the continuity of Afrocentric ideas today and the problem of definition, which has become a fruitful field for academic discussions. The study argues that the roots of modern day Afrocentrism are traceable in the 19th century African-American intellectual works, wherein Pan-African and “linked fate” ideas have been emphasized. These ideas are supplemented with the need for solidarity in the community, a customized educational system for African-Americans, cultural recognition and achievement of equality of rights. An important role in genesis of these questions is played by Black Nationalism. These ideas, adapted to socio-political reality, are present in today’s most prominent moderate Afrocentrist works.

The second part of the study analyzes the problem of defining Afrocentrism – the discussion about what this term includes, its ways of expression, framework of research, methodology and theoretical guidelines persists to this day. If several authors believe that the term “Afrocentrism” is self-explanatory, the most prominent contemporary Afrocentrist Molefi Kete Asante explains it as an ideology that positively influences African self-esteem, Afrocentric theory of beliefs and philosophical perspective, associated with African origins, history and culture. Other authors interpret it as a way of thinking and a course of action, which focuses on African interests and values. Using comparative and historiographic methods to analyse Afrocentrist works, it can be concluded that Afrocentrism as a term best of all can be described as a cultural ideology, which aims to display the Africans in the continent and in the Diaspora as active objects in world politics, opposing the reigning Eurocentric approach.

The integration of Afrocentric ideas in the US public school curriculum could still be perceived as their greatest achievement, however, it cannot be denied that the vast majority of African-Americans struggle to accept cultural elements of African tribes and fail to see themselves as Africans, because not all the Afrocentrist findings are evidence-based.